

SÂLİHİYYE

(الصالحية)

Mürcie'den Sâlih b. Ömer'in görüşlerini benimseyen tâli bir fırka (bk. MÜRÇİE).

SÂLİHZÂDE AHMED ESAD EFENDİ

(bk. ESAD EFENDİ, Sâlihzâde).

SÂLİK

(bk. SÜLÜK).

SÂLİM

(سالم)

(ö. 1156/1743)

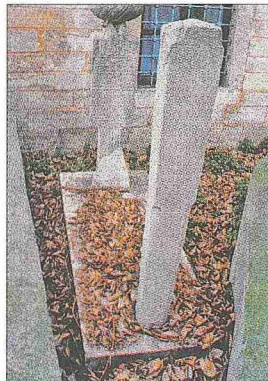
Tezkire yazarı, divan şairi ve hattat.

Cemâziyelâhîr 1099'da (Nisan 1688) İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mehmed olup Şeyhülislâm Mirza Mustafa Efendi'nin öğrencisi. İlk eğitimini Yenibahçeli Çelebi Efendi'den aldı. Babası ilmiye sınıfına mensup olduğundan 1104'te (1692-93) Şeyhülislâm Ebû Saidzâde Feyzullah Efendi'den mülâzım oldu. Babasından ve diğer âlimlerden ilim tahsiline devam etti. Muhammed b. Selâm el-İskenderânî'den hadis icâzeti aldı. 1116'da (1704) ibtidâ-i hâric rütbesiyle Siyavuş Paşa Medresesi'nde başladığı müderrislik görevine İstanbul'un çeşitli medreselerinde devam etti. Şâban 1125'te (Eylül 1713) Süleymaniye Dârülhadisî müderrisliğine yükseldi. Aynı yılın zilhicce ayında (aralık-ocak) Selânik kadısı oldu. Görevini kötüye kullandığı, zevku safaya düşkün olduğu yolundaki şikâyetler üzerine bir fermanla Cemâziyelevvel 1126'da (Mayıs 1714) azledilerek Serez'de ikamete memur edildi (Ahmed Refik, s. 47-50). Burada iki ay kaldıktan sonra İstanbul'a geldi. Babasının şeyhülislâm olmasıyla Zilhicce 1126'da (Aralık 1714) Galata kadılığına tayin edildi. Muharrem 1127'de (Ocak 1715) Mekke pâyesine nâil oldu. Yine hakkındaki bazı şikâyetler yüzünden Sadrazam Şehid Ali Paşa tarafından Cemâziyelâhîr 1127'de (Haziran 1715) Galata kadılığından azledildi. Bu sırada babası da şeyhülislâmlıktan uzaklaştırılınca her ikisi Trabzon'da ikamete memur edildi. Şevval 1128'de (Eylül-Ekim 1716) Bolu'ya, iki ay sonra da İstanbul'a dönmelerine müsaade edildi. Ardından Keşan kazası arpalık olarak verildi. Rebîülevvel 1132'de (Ocak 1720) İs-

tanbul pâyesi tevcih edilip arpalığına Bal-ya kazası da eklendi. Bu arada Emîr Buhârî Tekkesi şeyhi Fazlullah Efendi'den inâbet aldı. 1134'te (1722) tamamladığı tezkiresini Sadrazam Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa'ya sundu. Eserin beğenilmesi üzerine aynı yılın zilkade ayında (ağustos) İstanbul kadılığına tayin edildi. Süresini tamamlayınca Ramazan 1135'te (Haziran 1723) görevinden alındı. Mâzul bulunduğu sırada Damad İbrâhim Paşa'nın emriyle *Aynî Tarihi*'ni (*İkdu'l-cümân fî târihi ehli'z-zamân*) Türkçe'ye çevirmek için kurulan, aralarında Nedîm, Seyyid Vehbî ve Çelebizâde Âsım Efendi gibi şair ve âlimlerin bulunduğu heyette görevlendirildi. Cemâziyelevvel 1143'te (Kasım 1730) Anadolu kazaskerliğine getirildi, bir yıl sonra azledildi. Rumeli kazaskerliğine tayin edilip görev süresini tamamlayınca 1149'da (1736-37) görevinden alındı.

Sâlim 1156'da (1743) Rumeli kazaskerliğinden mâzul olarak Şehzadebaşı Bozdoğan Kemerî civarındaki evinde vefat etti. Araştırmalar sonucunda mezarının babasının mezarı ile birlikte Şehzadebaşı'nda Kalenderhâne Camii yakınındaki Arpaemini Mustafa Efendi Mektebi hazîresinde olduğu tesbit edildiğinden hac yolunda (Bursalı Mehmed Tâhîr, s. 21) vefat ettiği rivayeti doğru olmamalıdır. Mezar taşında, "Sâbıkan Rumeli kazaskeri merhum ve mağfûr-un-leh Mehmed Sâlim Efendi'nin ruhuna el-Fâtîha, sene 1156" kaydı vardır. Önce Râmi Mehmed Paşa'nın kızı ile evlenmiş, daha sonra Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'ye damat olmuştur. Ancak çocuğu olduğuna dair kaynaklarda bilgi mevcut değildir.

Tezkire yazarları Sâlim'in nesrinden ve şiirinden temiz, kusursuz ve akıcı gibi vasıflarla bahsetmiştir. Sâlim divan şiirinin bütün nazım şekillerinde örnek vermiştir. Bunların çoğu âşikane ve rindâne, bir kısmı hakîmâne gazelleridir. Mesnevi nazım şekliyle yazılmış kasideleri, manzum mek-

Sâlim'in Arpaemini Mustafa Efendi Mektebi hazîresindeki mezarı

tupları ve manzum tarihleri dikkat çekmektedir. Lâle Devri'ni yaşamış olan Sâlim'in şiirlerinde o dönem İstanbul'unun tabii güzellikleri, semtleri, imar faaliyetleri, günlük hayatı, güzelleri, gezinti ve eğlence yerleri yer almıştır. Sâlim en çok Nâbî'ye saygı göstermiş, tezkiresinde ve divanında ondan üstat diye bahsetmiştir. Yanyalı Esad Efendi, Ebûishakzâde İshak Efendi, Refî-i Kâlâyî, Sâlim-i Trabzonî, Edirneli Enîs ve Nâbî gibi şairler Sâlim'in şiirlerine nazîre yazmışlardır. En çok nazîre yazılan şiiri "Allah aşkına" redifli gazelidir.

Müstakimzâde'ye göre Sâlim devrin tanınmış hattatlarından biridir (*Tuhfe*, s. 454). Tezkiresinde belirttiğine göre, on yaşlarında iken babasının ikinci Rumeli kazaskerliği görevi dolayısıyla Edirne'de bulundukları yıllarda sülûs, celî ve tuğra çekmede tanınmış bir hattat olan Bahrî mahlaslı Mehmed Efendi'den hat öğrenmiş, Amcazâde Hüseyin Paşa'dan icâzet alarak birçok beratın yazımında ona yardım etmiştir (*Tezkiretü's-şu'arâ*, s. 236). Tezkiresinin Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 3872, müsvetde) ve İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 2407) kütüphanelerindeki nüshalarını kendisi yazmıştır. Ayrıca şiirlerinde hat sanatının terimlerine yer verdiği görülmektedir.

Eserleri. 1. *Tezkire-i Sâlim* (İstanbul 1315). 1099-1134 (1688-1722) yılları arasında ölen veya o sırada yaşamakta olan 423 şairi kapsamaktadır. Bir mukaddime ile iki bölümden meydana gelen, çok süslü ve ağır bir dille kaleme alınan eserin ilk bölümünde II. Mustafa (İkbâlî) ve III. Ahmed'e (Necîb) yer verilmiş, ikinci bölümde alfabesiyle şairlerin hal tercümeleri yazılmıştır. Şeyhî Mehmed Efendi'nin *Vekayiu'l-fuzalâ'sı* ile *Safâyî Tezkiresi*'nden faydalanılarak hazırlanan tezkirenin birçok nüshası vardır (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3872, Hamidiye, nr. 1063, Lala İsmâil, nr. 317; İÜ Ktp., TY, nr. 206, 1637, 2407, 6202; TSMK, Hazine, nr. 1271, 1272, Revan Köşkü, nr. 1452; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Tarih, nr. 766; Trabzon İl Halk Ktp., nr. 505; Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 979; Berlin Devlet Ktp., Or. 4, nr. 1357; Viyana Millî Ktp., nr. 1242; Dârü'l-kütübü'l-Misriyye, nr. 183). Adnan İnce tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan tezkire basılmıştır (bk. bibl.). 2. *Divan*. Mevlânâ Müzesi nüshasında mevcut bir kayda göre ilk defa Kalaylıkoz Ahmed Paşa'nın sadrazamlığı döneminde tertip edilmiştir (1116/1704). Aynı kaydın Ömer Faruk Akün'ün özel kütüphanesindeki nüshada da yer aldığı bildirilmektedir (İA, X, 132). 5868 beyitten meydana gelen ve rubâi

Sâlim divanının ilk sayfası (Oxford Bodleian Ktp., MS, Turk, nr. 107)

şeklinde manzum bir mukaddime ile başlayan divanda otuz altı kaside, üç mesnevi, on yedi musammat, on üç tezkire ve mektup, altı lugaz, 309 gazel, kırk üç manzum tarih, yirmi kıta, on bir rubâî, yedi nazım, 175 matla' ve müfred bulunmaktadır. Divanının beş nüshası bilinmektedir (TSMK, Hazine, nr. 888, 915; İÜ Ktp., TY, nr. 184; Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2405; Oxford Bodleian Ktp., MS, Turk, nr. 107). Eserin tenkitli baskısı -Oxford Bodleian Library nüshası hariç- Adnan İnce tarafından yapılmış (*Mirzâzâde Mehmed Sâlim Divanı*, Ankara 1994), ayrıca beş nüshası esas alınarak Hüseyin Güfta tarafından üzerinde bir doktora tezi hazırlanmıştır (bk. bibl.). 3. Neylû'r-reşâd fî emri'l-ci-hâd (İstanbul 1294). On yedi bölümden meydana gelen bir eser olup I. Mahmud adına 1145'te (1732) yazılmıştır. Sâlim'in bizzat kaydettiği veya diğer kaynaklarda adları anılan eserleri de şunlardır: *İkdü'l-cümân fî târihi ehli'z-zamân Tercümesi* (*Aynî Tarihî*'nin hey'et ve coğrafya ile ilgili on bir cüzünün tercümesidir); *Selâmetü'l-insân fî muhafazati'l-lisân* (sarf ve nahve dair Arapça bir eserdir); *Mâhiyyetü'l-âşık* (tasavvuf, tabakat, siyer ve tarihe dair dört ciltlik bir eserdir); *Lugat-i Vassâf* (Nazmîzâde Murtaza ve Hüseyin efendilerin *Vassâf Tarihî*'nde anlaşılması güç kelimeler için tertip ettikleri lugatın Türkçe bakımından yenileştirilmiş ve tekrar düzenlenmiş şeklidir); *Türkçe-Arapça-Farsça Lugat*; *Akâid-i İmâm Tahâvî Tercümesi*.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâlim, *Tezkiretû's-şu'arâ* (haz. Adnan İnce), Ankara 2005; Safâî, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, vr. 131*; İsmâîl Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 1182, vr. 32*; Râmîz, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3873, vr. 52a-b; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 166; II, 136; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 454; a.mlf., *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 247*; Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Bağçe-i Safâ-endûz*, İÜ Ktp., TY, nr. 2095, s. 151; Fâtîm, *Tezkire*, s. 177-178; Mehmed Tefvik [Mesnevihan], *Mecmûatü'l-terâcîm*, İÜ Ktp., TY, nr. 192, vr. 94b; *Deuhatü'l-meşâyih*, s. 84; Mehmed Şem'î, *İlâveli Esmârü't-tevârîh*, İstanbul 1295, s. 199; Muallim Nâci, *Esâmî*, İstanbul 1333, s. 160; *Sicill-i Osmânî*, III, 3; *Osmanlı Müellifleri*, II, 355-356; Bursalı Mehmed Tâhir, *Menâkıb-ı Harb*, İstanbul 1333, s. 21; Gibb, *HOP*, III, 202; Ahmed Refik, *Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, İstanbul 1930, s. 47-50; İbnü'l-emîn, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 6; TCYK, s. 609-610; TYDK, III, 731; Mehmet Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî* (haz. Cemâl Kurnaz – Mustafa Tatcı), Ankara 2001, s. 405; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, II, 192; Vasfî Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970, s. 571-572; Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, s. 331-332; Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1976, II, 788-789; Babinger (Üçok), s. 285-286, 298-299; "Sâlim", *Büyük Türk Klasikleri*, İstanbul 1987, VI, 341-342; Yusuf Altınışık, *Mirzâzâde Mehmed Sâlim Efendi Divanı'ndan Seçmeler ve Tahlil Denemesi* (yüksek lisans tezi, 1995), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 9-11; Hüseyin Güfta, *Sâlim (Mirzâzâde): Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Karşılaştırmalı Metni* (doktora tezi, 1995), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; *Kâmûsü'l-â'lâm*, IV, 2494; Ömer Faruk Akün, "Sâlim", *İA*, X, 130-133; "Sâlim Mehmed Emin Efendi", *TDEA*, VII, 443; Mehmet İpşirli, "Mirza Mustafa Efendi", *DLA*, XXX, 167-168.

HÜSEYİN GÜFTA

SÂLİM b. ABDULLAH b. ÖMER

(سالم بن عبدالله بن عمر)

Ebû Ömer Sâlim b. Abdillâh b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî el-Medenî (ö. 106/725)

Medineli tâbiî fakihî.

Hiz. Osman'ın hilâfet yıllarında (644-656) doğduğu rivayet edilir. Babası Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, annesi Fars kökenli asilzade bir câriye olup bazı rivayetlere göre Kısra Yezdicer'din kızıdır. Kendisine Ebû Umeyr, Ebû Abdullah ve Ebû Münzir gibi künyeler de izâfe edilir. Sâlim b. Abdullah'ın, babasının ilmî çalışmalarını ve hayat tarzını devam ettirdiği için onun takdirini kazandığı bilinmektedir. Çok hadis rivayet eden Sâlim başta babası İbn Ömer, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Hz. Âişe, Râfî' b. Hadîc, Ebû Hüreyre, amcası Zeyd b. Hattâb, Ebû Lübâbe el-Ensârî ve Saîd b. Müseyyeb olmak üzere birçok sahâbe ve tâbiînden rivayette bu-

lunmuştur. Sâlim'in Hz. Âişe'den hadis almadığına dair Buhârî'ye nisbet edilen bir görüş bulunmakla beraber bu bilgi Buhârî'nin eserlerinden teyit edilememiştir. Bazı hadis âlimleri, Ebû Lübâbe ve Zeyd b. Hattâb gibi sahâbilerden rivayetlerinin de münkâtî' olması gerektiğini öne sürmektedir. Kendisinden oğlu Ebû Bekir, İbn Şihâb ez-Zührî, babasının âzatlısı Nâfî', Sâlih b. Keysân, Hanzale b. Ebû Süfyan, Humeyd et-Tavîl, İbn İshak, İbn Şübrûme, Rebîa b. Ebû Abdurrahman, Amr b. Dînâr el-Mekkî başta olmak üzere birçok kişi hadis rivayet etmiştir. Sâlim'in sika bir râvî olduğu ittifakla kabul edilmektedir. Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Râhûye gibi âlimlere göre en sahih sened Zührî – Sâlim b. Abdullah – Abdullah b. Ömer'den oluşan silsiledir. Sâlim b. Abdullah, hadis rivayetlerinin yanı sıra başta Hz. Ömer'in idarî uygulamaları ve babası Abdullah'ın çeşitli görüş ve davranışları olmak üzere sahâbenin hayatına dair rivayetleriyle de dikkat çekmektedir.

Yaşadığı dönemde zühdün nâdir ve hat-ta bazı âlimlere göre tek temsilcisi olan Sâlim'in, giyim tarzından siyasî ilişkilerine kadar bu ilkeyi titizlikle uyguladığını gösteren birçok olay zikredilmektedir. Babasına çok benzediği söylenen Sâlim siyasetle ilgisi açısından da onun yolunu takip etti. Dönemindeki siyasî hareketlerden uzak durmaya çalıştı. Emevî halifeleri ve idarecileriyle yakın ilişki kurmakla birlikte onlara biat etmekten de kaçınmadı. Abdül-melik b. Mervân'dan itibaren başa geçen halifelerde önceleri babası adına, sonraki yıllarda kendi adına biat etmek üzere Dirmaşk'a yaptığı yolculukların dışında Medine'den hiç ayrılmadı. Hac için gelen Emevî halifeleri ve idarecilerin yardım ve ihsanlarını geri çevirdi. Buna karşılık onları Hz. Peygamber'in sünneti ve Hulefâ-yi Râşidîn'in uygulamaları hakkında bilgilendirmekten geri durmadı. Ömer b. Abdülâzîz'le ilişkisi siyaset konusundaki tavrının bir istisnası olup onun Medine valiliği sırasında danışma kurulunda görev yapmayı kabul etti ve halife seçildikten sonra kendisiyle çeşitli konularda yazışmayı sürdürdü.

Babası hayatta iken fetva vermeye başlayan Sâlim, Medine'nin bu sahada en önde gelen simalarından biri oldu ve dikkat çekici görüşleri fıkıh literatüründe yer aldı. Döneminde ortaya çıkan kelâm tartışmalarına karşı duruşu ve dirâyet tefsiri yapmaması ile de babasının yolundan gitti. Medine'nin en önemli fakihlerinden biri olduğu noktasında kaynaklar ittifak etmekle birlikte fukahâ-i seb'aya dahil olup olmadığı hususunda ihtilâf vardır. Abdul-